

ITUKUTUKU BIBI ME BALETA NA KEMU ISAU KEI NA NOMU VANUA NI CAKACAKA

Na itukutuku matailalai ni nomu dodonu kei na nomu itavi e vanua ni cakacaka ena gauna ni korona e kune ena coronavirus.fairwork.gov.au

O ira na tamata cakacaka e Ositerelia e tiko na nodra dodonu kei na veika e taqomaki e vanua ni cakacaka, ena ruku ni:

LAWA NI FAIR WORK	IVOTAVOTA (AWARDS)	VEIDINADINATI NI KABANI	KONITARAKI NI CAKACAKA
 <ul style="list-style-type: none">na isau lailai duadua e rawa ni saumi vei ira na tamata cakacakaokati kina nai Vakatedegede ni Vakacacakataka Vakamatanitu Levu (NES)	 <ul style="list-style-type: none">lavaka na isau lailai duadua kei na ituvaki ni vanua ni cakacaka me baleta e dua na rara ni cakacaka se dua na cakacakavoleka ni robotaka kece na tamata cakacaka e Ositerelia	 <ul style="list-style-type: none">lavaka na isau lailai duadua kei na ituvaki ni vanua ni cakacaka me baleta e dua na vanua ni cakacakabosei ka vakadonui ena kena icakacaka lavaki	 <ul style="list-style-type: none">lavaka eso tale na ka me baleta na tamata cakacaka vakatabakiduasega ni rawa ni biu laivi se vakalailaitaka na isau lailai duadua e dodonu me saumi

Raica na nomu ivotavota ena www.fairwork.gov.au/awards. Vakaraica ke dua na Veidinadinati ni Kabani ni nomu vanua ni cakacaka ena www.fwc.gov.au/agreements

CAKACAKA VAKAGAUNA

Kevaka o cakacaka ga vakagauna (casual), me soli vei iko na kena ivolatukutuku (Casual Employment Information Statement) ni o tekivu cakacaka. Kena matailalai e kune ena www.fairwork.gov.au/ceis.

ISAU

Na ivakatagedegede ni isau lailai duadua o na rawa ni saumi kina e tiko ena nomu ivotavota se Veidinadinati ni Kabani. Kevaka e sega ni dua na ivotavota se Veidinadinati ni nomu cakacaka, e dodonu mo na taura na Isau Lailai Duadua Vakamatanitu. E sega ni rawa ni o vakadonuya mo na saumi ena isau e lailai tale mai na isau oqo.

Na ivakatagedegede ni isau lailai duadua o rawa ni na ciqoma e dau vakavoui vakayabaki.

Raica eke na ivakatagedegede cava e dodonu mo na taura www.fairwork.gov.au/minimum-wages

ISAU LAILAI DUADUA VAKAVANUA
MAI NA 1 JIULAI 2021

\$20.33/aua

cakacaka tudei (full-time) se cakacaka vakagauna (part-time)

\$25.41/aua

cakacaka vakagauna (casual)

Oqo na ivakatagedegede ni isau me baleti ira na tamata cakacaka e sega ni dua na nodra ivotavota se Veidinadinati ni Kabani.

E rawa ni tiko tale e ra na ivakatagedegede ni isau vei ira na gone, vulicakacaka kei ira na tamata cakacaka era vakaleqai tu vakayago.

Vakayagataka na neitou misini tawasaumi mo cakacakataka kina na nomu isau, livi, kei na veika e dodonu mo taura ena gauna ni muduki ni cakacaka ena: www.fairwork.gov.au/pact

O KILA BEKA?

E rawa ni o bulia e dua na nomu My account tawasaumi me maroro kina na nomu itukutuku vakacacakaka ena dua ga na vanua, ena:

www.fairwork.gov.au/register

E rawa ni o kunea na lesioni tawasaumi ena veilawa me vukei iko mo tekivuna e dua na cakacaka vou se mo veitalanoataka na veika dredre ena loma ni cakacaka, sikova na:

www.fairwork.gov.au/learning

Na porokarama ena monalivaliva na **Record My Hours app** e vakarawarawataka na nomu katona na veiaua kece o cakacaka kina.

E tawasaumi ka tiko ena App Store kei na Google Play.

ITUKUTUKU BIBI ME BALETA NA KEMU ISAU KEI NA NOMU VANUA NI CAKACAKA

✓ VAKATAGEDEGEDE NI MATANITU LEVU NI VEIVAKACAKAKATAKI (NATIONAL EMPLOYMENT STANDARDS – NES)

Oqo na ivakatagedegede lailai duadua me baleti ira na tamata cakacaka. E rawa ni tiko na veika e lavaki se sega ni okati. E rawa ni solia tale yani e levu na ka na nomu ivotavota se Veidinadinati. Raica e levu tale na kena vakamatalailai ena ivakatagedegede ni Matanitu Levu ni Veivakacacakakataki ena www.fairwork.gov.au/NES

	Tamata cakacaka tudei (full-time) kece se tamata cakacaka vakagauna (part-time)	Tamata Cakacaka Vakagauna (Casual)
Livi Vakayabaki	✓ 4 na macawa livi e saumi ena na dua na yabaki (veirauti kevaka o cakacaka ga vakagauna (part-time)) + 1 na macawa vei ira edau veitosoyaki na gauna ni nodra cakacaka.	✗
Livi me baleta na Veika Vakavuvale (tauvimate se livi ni veiqaravi vua e dua e tauvimate)	✓ 10 na siga ni livi saumi ena dua na yabaki (veirauti kevaka o cakacaka ga vakagauna (part-time))	✗
Livi me baleta na veiqaravi vua e dua e tauvimate	✓ 2 na siga ni livi tawasaumi ena gauna e soli kina na veivakadonui (kevaka sa sega ni dua na livi me baleta na veika vakamatavuvale e se vo)	✓ 2 na siga ni livi tawasaumi ena gauna e soli kina na veivakadonui
Livi me baleta na Veika Bibi	✓ 2 na siga ni livi tawasaumi ena gauna e soli kina na veivakadonui	✓ 2 na siga ni livi tawasaumi ena gauna e soli kina na veivakadonui
Livi me baleta na Veivakasaaurarataki e vale se veika baleta na Matavuvale	✓ 5 na siga ni livi tawasaumi ena loma ni 12 na vula	✓ 5 na siga ni livi tawasaumi ena loma ni 12 na vula
Livi me baleta na Cakacaka gadrevi vakamatanitu • Veiqaravi ena vale ni veilewai • Veiliutaki vakaveiqaravi ena leqa tubukoso e tawasaumi	✓ 10 na siga na livi saumi vata kei na isau vakalevutaki + livi tawasaumi ke gadrevi ✓ Livi tawasaumi me vaka e gadrevi me caka kina na veiqaravi	✓ Livi tawasaumi ke gadrevi ✓ Livi tawasaumi me vaka e gadrevi me caka kina na veiqaravi
Livi me baleta na Veiqaravi Dede	✓ Livi saumi (kena levu kei na nomu na rawa ni taura ena vakatau ena dui yasana kei na matanitu)	* Vakatau ena dui yasana kei na matanitu
Livi ni Tubutubu rawa ni o taura kevaka o sa cakacaka tiko me rauta e 12 na vula se levu cake	✓ 12 na vula ni livi tawasaumi – rawa ni yacovi na 24 na vula kevaka e vakadonuya na dau ni veivakacacakakataki	✓ 12 na vula ni livi tawasaumi me baleti ira era cakacaka tudei kei ira na cakacaka vakagauna (casual) – e rawa ni yacovi na 24 na vula kevaka e vakadonuya na dau ni veivakacacakakataki
Levu duadua ni aua ni Cakacaka	✓ Tamata cakacaka tudei (full-time) – 38 na aua ena dua na macawa + veiaua tale eso e veirauti ke gadrevi Cakacaka vakagauna (part-time) kei na cakacaka vakagauna (casual) – 38 na aua se aua ni cakacaka vakamacawa (koya e lailai vei rau) + veiaua tale eso e veirauti ke gadrevi	
Olodei Vakamatanitu	✓ Dua na siga saumi ka sega ni cakacakataki kevaka o dau cakacaka ena siga oya Kevaka e kerei mo cakacaka, e rawa ni o besetaka, kevaka e vakaibalebale mo cakava vaka kina	✓ Dua na siga saumi ka sega ni cakacakataki. Kevaka e kerei mo cakacaka, e rawa ni o besetaka, kevaka e vakaibalebale mo cakava vaka kina
Notisi ni Muduki ni Cakacaka	✓ 1-5 na macawa me soli na notisi (se isau kevaka e sega ni soli na notisi) vakatau ena balavu ni cakacaka kei na yabaki ni bula	✗
Isau ni Sereki mai na Cakacaka rawa ni o taura kevaka o sa cakacaka tiko me rauta e 12 na vula se levu cake	✓ 4-16 na macawa ni veisaumi vakatau ena balavu ni cakacaka	✗
Vuki na cakacaka vakagauna	✗	✓ Na dodonu me vuki me cakacaka tudei (full-time) se cakacaka vakagauna (part-time) ena so na gauna

ITUKUTUKU BIBI ME BALETA NA KEMU ISAU KEI NA NOMU VANUA NI CAKACAKA

RAWARAWA NI VEIMOYAKI

Ni oti e 12 na vula ni nomu cakacaka tiko, e rawa ni o vola e dua na ivola mo kerea kina me veimoiyaki na nomu aua vakacacakaka kevaka o sa yabaki 55 se qase cake, se o dau veiqaravi vua edua e tauvimate se malumalumu, se o sotava tiko na veivakasaurarataki mai vua e dua na nomu lewe ni matavuvale (se vukea tiko e dua e sotakaya tiko na veika oqo), se o itubutubu se ko dauveisusu vua edua na gonelailai e yabaki ni vuli se gone sara. E okati eke o ira na tamata cakacaka era lesu mai na livi vaka itubutubu se dauniveisusu ka ra kerea me ra cakacaka vakagauna (part-time) me ra qarava na luvadra.

E dodonu me na sauma lesu mai na nomu ivola na dau ni veivakacakakataki ni se bera ni oti e 21 na siga. E rawa ga ni ratou sega ni vakadonuya kevaka e sega ni vakaibalebale ki na vanua ni cakacaka.

E rawa ni drau veitalanoataka kei na nomu vanua ni cakacaka e dua na Veidinadinati me baleti iko vakatabakidua.

Oqo ena veisautaka eso na ka e tiko ena nomu ivotavota se Veidinadinati ni Kabani. Na Veidinadinati me baleti iko vakatabakidua e dodonu me nomu idigidigi vakaidina – e sega ni rawa ni lavaki ena vanua ni cakacaka – ka dodonu me na vakavinakataki na nomu bula. Raica eke na kena ivakamacala vakamatailalai:

www.fairwork.gov.au/flexibility

DODONU NI CURU

O ira na mata mai na iunioni e tiko vei ira na veivakadonui ni curu e rawa ni ra curu yani ki na vanua ni cakacaka ka veitalanoa kei ira na tamata cakacaka era matataka tiko, se me ra vakadikeva ke tiko eso na leqa ena vanua ni cakacaka ka rawa ni yaco kina na leqa tubukoso se yaco e dua na basu lawa.

E dodonu me ra vakamura na veika e gadrevi vei ira, me vaka na kena tukuni vei iratou na veivakacakakataki, kei na nodratou rawa ni dikeva ka vakailavelavetaka talega eso na ivola kevaka e gadrevi vaka kina. E tiko na veika bibi e lavaki kivua e dua e taura tiko na veivakadonui, na nona vanua ni cakacaka kei na nomu vanua ni cakacaka. Raica eke na kena ivakamacala vakamatailalai:

www.fwc.gov.au/entry-permits

BULI NI VEIDINADINATI

Na Veidinadinati ni Kabani e veitalanoataka na dau ni vakacakakataki, o ira na tamata cakacaka, kei ira na matataka na tamata cakacaka (me vaka na mata ni iunioni). Na iwalewale oqo e vakatokai na 'bargaining' ka muria e so na veilawa usutu. E dikeva ka vakadonuya na Veidinadinati oqo na Fair Work Commission. Kevaka o gadreva na itukutuku me baleta na kena buli, se muduki e dua na Veidinadinati ni Kabani raica na:

www.fwc.gov.au/agreements

TATAQOMAKI E VANUA NI CAKACAKA

Na tamata cakacaka kece e tiko na nodra tataqomaki e vanua ni cakacaka. E sega ni rawa ni o vakaduiduitaki se biuti sobu baleta ni o vakayagataka na nomu dodonu e vanua ni cakacaka, na nomu dodonu ni kerea me veimoiyaki nomu ituvatuva ni cakacaka, taura nomu livi se biuta mai e dua na nomu kudru se vakatataro me baleta na nomu vakacakakataki.

E tiko vei iko na dodonu mo na lewena e dua na iunioni se digidigi mo kua ni lewena, ka tiko talega na nomu dodonu mo na vakaitavi ena kudru vakalawa me baleta na rara ni cakacaka se o digia mo kua ni vakaitavi kina.

E tiko talega na nomu tataqomaki ena gauna o sega kina ni mai cakacaka baleta ni o tauvimate se o mavoa, se mai na veivakaduiduitaki, veibiliraki kei na vakasosataki, sagai vakatawakilikili, vakatotogani, sega ni matataki vakavinaka, konitarakitaki vakailasu, kei na veivakasaurarataki. Raica eke na kena vakamacala vakamatailalai:

www.fairwork.gov.au/protections
www.fairwork.gov.au/bullying-harassment

VAKAOTI CAKACAKA

Ena gauna sa vakaoti kina nomu cakacaka, nai otiti ni kemu isau e dodonu me okati kece kina na veika e dodonu mo taura me vaka na isau ni cakacaka kei na isau ni livi vakayabaki se bera ni o taura kei na livi ni cakacaka balavu.

E rawa ni soli vei iko na notisi ni muduki ni cakacaka, se isau vakacakacaka ke sega na notisi. Kevaka o vakasakei me baleta e dua na cala bibi, ena sega ni soli vei iko e dua na notisi. Kevaka o via vakacegu mai na cakacaka e dodonu mo na solia vua na dau ni veivakacakakataki e dua na notisi ni vakacegu. Kevaka o via raica ke dodonu me soli e dua na notisi se cava e dodonu me okati ena nomu isau ni vakaoti cakacaka, sikova na:

www.fairwork.gov.au/ending-employment

Kevaka o nanuma ni cala na nomu vakasakei se cala vakalawa, e tiko vei iko e 21 na siga mo biuta mai kina e dua na nomu ivola ni kudru ki na Fair Work Commission. E tiko na lawa kei na veika e lavaki. Raica eke na kena ivakamacala vakamatailalai:

www.fwc.gov.au

TOKITAKI NI BISINISI

Kevaka e yaco e dua na tokitaki ni bisinisi, ena oti na nomu cakacaka vua na nomu dau ni vakacakakataki makawa. Kevaka e vakacakakataki iko na dau ni vakacakakataki vou ena loma ni tolu na vula mo cakava na cakacaka vata ga oya (se dua na cakacaka tautauvata), eso na ka e dodonu me saumi vei iko ena tokitaki mai ki na dau ni veivakacakakataki vou. E rawa ni yaco na veika oqo kevaka, e volitaki na bisinisi se biu yani ki tautuba na cakacaka me qaravi. Raica eke na kena ivakamacala vakamatailalai:

www.fairwork.gov.au/transfer-of-business

O CEI E RAWA NI VEIVUKE?

FAIR WORK OMBUDSMAN

- itukutuku kei na ivakasala me baleta na isau vakacakacaka kei na veika e dodonu mo taura
- veilesoni, misini ni cakacakataki ni isau, kei na ilavelave tawasauri
- veivuke ena wali ni leqa e vanua ni cakacaka
- vaqaqa ka vakadeitaki na basuki ni lawa ena vanua ni cakacaka.

www.fairwork.gov.au - 13 13 94

FAIR WORK COMMISSION

- qarava na veikudru me baleta na cala ni veivakasakei vakacakacaka kei na kena cala vakalawa, na veibiliraki, veisagai vakatawakilikili, veivakaduiduitaki se 'cakacaka e sega ni veiganiti' e vanua ni cakacaka
- vakadonuya, veisautaka ka muduka na Veidinadinati ni Kabani
- solia na veivakadonui ni curu ka walia na veileqa ena rara ni cakacaka.

www.fwc.gov.au - 1300 799 675

Kevaka o cakacaka ena bisinisi ni taravale na Australian Building and Construction Commission e rawa ni ratou vukei iko.

www.abcc.gov.au - 1800 003 338